

Ajalooline ja ühiskondlik taust. Klassitsismi üldiseloomustus

Klassitsism on suund arhitektuuris ja kujutavas kunstis, aga samuti kirjanduses, muusikas ja teatrikunstis. Klassitsism toetub antiikaja – Vana-Kreeka ja Vana-Rooma – pärandile. Antiikkultuuri mõju Euroopale on alates selle kujunemisest olnud pidev, kuid teatud perioodidel, näiteks keskajal, on huvi antiigi vastu olnud väiksem, seejärel, renessansis, jälle suurem. Prantsuse ja inglise kultuuriruumis on klassitsismi kohta kasutusel sõna neoklassitsism, sest antiigi mõju on seal olnud väga ilmne ka renessansijärgsetel sajanditel.

Võib öelda, et klassitsismi olemus on antiikaja jäljendamine. Nagu Vana-Kreeka kunst, rõhutab ka klassitsistlik kunst lihtsust, selgust, harmooniat ja tasakaalu. Arhitektuuris on jälle tagasi sirgjoon. Nii vormis kui ka sisus võib märgata suurt kontrasti eelnenud stiilide, baroki ja rokokooga.

Kunstis valitses klassitsism ligikaudu aastatel 1770–1830. Klassitsistlik kunst jaguneb kaheks perioodiks:

1. varaklassitsism 1770–1800,
2. kõrgklassitsism 1800–1830. Selle perioodi kohta kasutatakse ka sõna **ampiir** – see on eriti Vana-Rooma eeskujudest lähtunud kunsti-suund eeskätt sisekujunduses, arhitektuuris ja tarbekunstis. Ampiir levis eriti Napoleoni-aegsel Prantsusmaal ja Venemaal ja see tuleb sõnast „impeerium“.

Klassitsismile sillutas teed valgustusfilosoofia. 18. sajandil õitses paljudes riikides väliselt veel absoluutne monarhia, kuid esilekerkiv kodanlus ja eesrindlik osa aadlist asus kritiseerima kehtivat korda ning välja pakuma ühiskonna uusi arenguteid. Valgustusfilosoofid pidasid inimese põhiolemuseks mõistust, nad uskusid maailma ratsionaalse korrastatuse võimalikkusesse ja ühiskonna progressi. Ühiskonna poliitilist ideaali nähti antiikses demokraatias.

18. sajandil täienesid eurooplaste teadmised antiikkultuurist. Sajandi keskel toimusid Itaalias Pompeijs ja Herculaneumis arheoloogilised väljakaevamised, mis andsid väärtuslikke leide ning avardasid ettekujutust antiikmaailmast. Antiikkunsti ja -kultuuri hakati pidama ideaalseks ning tol ajal loodut inimvõimete tipuks. Selle käsitluse juurdumisele aitas kaa-

sa saksa kunstiajaloolase J. J. Winckelmanni 1764. aastal ilmunud teos, kus antiikkunsti iseloomustati sõnadega „üllas lihtsus, vaikne suurus“. Seda võib nimetada Newtoni füüsika paradigma ajaks (vt lk 205–206).

Klassitsistlik kunst tekkis vastukaaluks baroki ja rokokoo mänglevale kergusele. Viimased olid eeskätt kuninga ja aadlike stiilid. Tugevnev kodanlus, kes saavutas võidu 1789. aastal alanud Prantsuse revolutsioonis, eelistas nii elus kui ka kunstis pigem tõsidust ja rangust.

Klassitsistlikule kunstile on omased kindlad ilunormid. See annab toleaegsele kunstile teatud mõistuspärase ilme, kuid õnneks ei järgitud neid norme alati. Klassitsismiaja maalile ja skulptuurile on iseloomulik lineaarplastiline käsitusviis, rõhutatakse kontuuri ja vormi. Kujutavas kunstis võeti ka teemad sageli antiikajaloost või -mütoloogiast. Kuid ajaloost pärinevas süžees leidis alati vihje oma kaasajale – klassitsistlik kunst püüdis olla õpetav ja moraliseeriv. Klassitsism on viimane stiil, mis haaras kõiki kunstileid – arhitektuuri, kujutatavat kunsti ja tarbekunsti.

Ka 17.–18. sajandi kirjandus lähtus mõistuslikult tuletatud normidest, hoides rangelt lahus ülevat ja madalat, traagilist ja koomilist. Klassitsismi parimad saavutused kirjanduses on seotud näitekirjandusega – meilgi on hästi tuntud Molière'i komöödiad. Omanäolise saksa klassitsistliku kirjanduse tipuks loetakse Johann Wolfgang von Goethe ja Friedrich von Schilleri küpse ea teoseid.

Klassitsismiaja muusikas pöörati samuti tähelepanu vormile ja korrapärale, loobuti meloodia keerulistest kaunistustest ja ekstravagantsetest liialdustest. Muusikaajaloo suurkujude hulka kuuluvad just sel perioodil tegutsenud Viini klassikud Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart ja Ludwig van Beethoven.

Korrapära ja tasakaal. Arhitektuur

Klassitsistlikule arhitektuurile on iseloomulik lihtsus ja rangus. Ülekaalus on sirgjoon, valitseb sümmeetria ja tasakaal. Kasutusel on antiikkunsti elemendid, eeskätt sambad, aga levinud on ka ümarmäär ja kuppel. Klassitsismiaja ehitiste fassaadi keskosa kujundati sageli kui antiiktempli esikülge. Erinevatest ehitistest kujundati eeskätt fassaadide abil terviklike arhitektuuriansambleid.

Mitmed kuulsad Pariisi klassitsismiperioodi ehituskunsti näited on tänapäeval tuntud kui linna ühed sümbolehitised ja turistide meelispaigad.

▲ **Pariisi Panteon.** Arhitekt Jaques Germain Soufflot. Ehitatud 1758–1790. Kiriku ehitamise mõtte käis välja 1744. aastal kuningas Louis XV, et tähistada tervenemist tõsisest haigusest. Kirik on pühitsetud Pariisi kaitsepühakule pühale Genevieve'ile. Kiriku eeskujuks pidi olema Rooma Panteon (vt lk 64), kuid pigem meenutab see Londoni St. Pauli katedraali (vt lk 148). Pariisi Panteon on riskuppelkirik, mille peasissepääsu ees on korintose sammastega **portikus***. Sihvakas kuppel toetub sammastega ümbritsetud **tambuurile***. Ladina kvartalis kõrgendikul asuv ehitist mõjub ümbritsevate hoonete vahel kõrgudes suursuguselt ja imposantselt. Prantsuse revolutsiooni päevil muudeti Panteon mausoleumiks, kuid keisriks saanud Napoleon tagastas hoone kirikule. Hiljem see ilmalikustati taas ja muudeti lõplikult Prantsuse suurmeeste autempliks. Panteonisse on maetud filosoofid Voltaire ja Rousseau, kirjanikud Victor Hugo ja Émile Zola jt kuulsused.